

Krzysztof Juszcak

ЧЗЫ НАЛЕЖЫ ГЛЭБІЕЙ БАДАЌ ПРОБЛЕМ ВУЧЕРПАНИЯ ПСЫХІЧНАГО В ŚРОДОВІСКУ НАУЧЫЦІЕЛІ?

Завод наuczyciela – то jeden z tych zawodów, w którym, w celu osiągnięcia sukcesu, oprócz wiedzy, potrzebny jest również szczególny emocjonalny kontakt z ludźmi. Według źródeł, w których zbadany został ten problem, ludzie, którzy pracują w tej dziedzinie szczególnie są podatni na syndrom wyczerpania psychicznego. Bo faktem jest to, że skutki wyczerpania nauczycieli dotyczą nie tylko samych nauczycieli, ale również mają wpływ na ludzi, z którymi współdziałają oni w swojej pracy, problem wyczerpania psychicznego pojawia się jako bardzo ważna kwestia. Wyczerpanie zawodowe coraz częściej możemy obserwować wśród pracowników współczesnych szkół. W ostatnie lata pojawiło się wiele publikacji, które wyraźnie wskazują na istnienie tego problemu w środowisku polskich nauczycieli. Ta sytuacja jest alarmująca, gdyż zespół wyczerpania zawodowego ma negatywny wpływ nie tylko na samego nauczyciela, ale także ludzi, z którymi ma kontakt w pracy i życiu osobistym. Dlatego analiza tego wielowymiarowego zjawiska, któremu poświęcone jest niniejsze badanie, jest całkiem uzasadniona.

Слова ключове: stres; depersonalizacja; wyczerpanie.

Рецензенти

С. Сисоева – д.п.н., проф., чл.-кор. НАПН України
С. Мешальські – д.н. у галузі пед., проф.

Стаття надійшла до реакції 25.10.14

УДК 37.013

Діана Попова

ПОЛІКУЛЬТУРНА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЕКСТРЕМІЗМУ ТА КСЕНОФОБІЇ

В статті обґрунтована необхідність полікультурної освіти як ефективного та дієвого засобу соціальної профілактики екстремізму і ксенофобії серед молоді. Автор розкриває роль полікультурної освіти у підготовці молоді до міжнаціонального діалогу в полікультурному соціальному та культурному середовищі. Проаналізовано соціально-психологічні стратегії і напрями виховної роботи з підготовки молодого покоління до полікультурної конструктивної взаємодії в умовах глобалізації. Запропоновані заходи раннього попередження психологічної агресії (екстремізм, ксенофобія, етнічна ненависть, етнічні конфлікти і т.д.), представлені критерії оцінки запропонованих заходів.

Ключові слова: глобалізація; екстремізм; заходи раннього попередження; ксенофобія; полікультурна конструктивна взаємодія; полікультурна освіта; програми профілактики; соціальна профілактика; соціально-психологічні стратегії.

Вступ. В останні десятиліття етнокультурна специфіка набуває все більшого значення в процесі самоідентифікації індивідів і соціальних спільнот. При цьому уваги дослідників вимагають не тільки питання індивідуальних взаємин представників різних культур, а й глобальні проблеми цивілізаційної взаємодії. У цьому контексті особливо актуальною стає проблема безконфліктного співіснування національних культур в одній державі або регіоні, соціальна профілактика екстремізму та ксенофобії, що повинна мати всеохоплюючий та комплексний характер.

Україна, на перший погляд, є благополучною в етнічному сенсі, толерантною європейською державою. Проте процеси державотворення супроводжуються переглядом пріоритетів у етнонаціональних відносинах, частішають прояви ксенофобії – етнічної, політичної, релігійної.

Моніторинг Уповноваженого з прав людини свідчить, що в суспільстві нарастають негативні

тенденції щодо проявів ксенофобії, релігійної, національної та расової нетерпимості. Впродовж останніх років залишається значною кількістю випадків насильства та екстремізму на релігійному, етнічному та расовому ґрунті. На негативні тенденції в цій сфері також вказують представники міжнародних інституцій. В одному з пунктів Третьої доповіді по Україні Європейської комісії проти расизму та нетерпимості зазначено, що іноземні студенти «стають мішенню нападів расистського характеру, які вчиняють члени груп скінхедів як в межах, так і поза межами університетських містечок (в метро, клубах, ресторанах тощо)» (Європейська комісія проти расизму та нетерпимості. Третя доповідь по Україні. Страсбург, 2008).

Екстремізм (від латинського *extremus* – крайній) – діяльність фізичної особи або (та) юридичної особи, або (та) об'єднання громадян чи їхні публічні заклики або (та) підбурювання, які спрямовані на насильницьке захоплення влади чи незаконне втру-

чання в діяльність органів влади, посягання на основи конституційного ладу та національної безпеки, порушення прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, яка є наслідком неприйняття правових норм чи інших правил поведінки (соціальних норм) (Екстремізм, Вікіпедія). Екстремізм виявляється і в нетерпимості стосовно людей іншої національності, в почутті негативізму, агресії до представників інших етносів. Незважаючи на існування низки національних законів, законодавчих актів, проблема екстремізму і ксенофобії в сучасному суспільстві досить гостра і актуальна, оскільки призводить до значущих економічних, політичних і соціальних наслідків, проявляється в існуванні тероризму, розповсюдженні випадків соціальної, расової, національної або релігійної ворожнечі, в порушенні прав та інтересів людини в залежності від її соціальної, расової, національної, релігійної приналежності.

Ксенофобія від грецьких слів ξένος (ксенос), що означає «чужинець», «незнайомиць», та φόβος (фобос), що означає «страх». — це: хворобливий стан, що виявляється у нав'язливому страхі стосовно чужинців чи просто чогось незнайомого, чужоземного; страх перед чужоземцями та ненависть до них. Розрізняють дві основні форми ксенофобії: Перша спрямована на групу всередині суспільства, що вважається чужою та шкідливою для суспільства, наприклад, нові іммігранти, біженці, трудові мігранти, євреї і т.п. Об'єктом другої форми ксенофобії є головним чином культурні елементи, що вважаються чужими. Усі культури підпадають під чужоземний вплив, але культурна ксенофобія є часто вузько спрямованою на певні прояви такого впливу, наприклад, поширення нетрадиційної для даної країни релігії (Офіційний сайт юридичної клініки «Захисник»). Піднесена до рангу світогляду, ксенофобія стає причиною ворожнечі за принципом національного, релігійного чи соціального розподілу. У природі ксенофобії – природний страх перед невідомим.

Актуалізують проблему екстремізму та ксенофобії дані щорічних опитувань, що проводяться Київським міжнародним інститутом соціології з 1994р. за методикою доктора соціологічних наук Наталії Паніної, яка запропонувала брати за основу шкалу соціальної дистанції Богардуса. Запитання, яке ставиться кожному респондентові: «Я згоден допустити представників названих національних груп»: як членів сім'ї (за позитивну відповідь нараховується 1 бал), близьких друзів (2), сусідів (3), колег по роботі (4), жителів України (5), відвідувачів України (6), не пускав би в Україну (7 балів).

Якщо у 1994–1996 рр. у середньому 34% дорослого населення України готові були допустити представників інших етнічних груп як членів своєї сім'ї та близьких друзів, то у 2010–2012 рр. цей показник становив уже тільки 17% (опитування 2012 р. проведене на замовлення центру IHRPEX).

Найкраще ставляться (вивчались не тільки етнічні, а й лінгвоетнічні групи) до україномовних українців (показник соціальної дистанції менше двох балів), далі ідуть російськомовні українці (2,1), росіяни (2,5), потім, із деяким відривом, білоруси (3,2), поляки (4,2), вслід за ними йдуть євреї (4,3). Ще 1994-го євреї були ближчі, ніж решта неслов'янських груп, а на 2012 р. відстань трохи зросла. Приблизно на одному рівні представлені німці (4,8 бала), французи (4,8), американці (4,8), канадці (4,9), румуни (4,9). Найгірше ставляться до негрів (5,5) і циган (5,7). При цьому 35% дорослого населення не хотіли б допускати в країну циган, а 18% — негрів. Водночас рівень ксенофобії в Україні нижчий, ніж у Росії, але вищий, ніж у європейських країнах та США (Кириченко І., 2013).

Вважається, що свою національність майже половина дітей усвідомлює до шести років, до дев'яти років про неї знають всі діти. Причому, на думку дослідників, у представників етнічних меншин в 57% випадків це відбувається раніше, ніж у представників корінного населення, при цьому найчастіше ці діти дізнаються про свою національність не з вуст батьків, а через міжнаціональні конфлікти, до 20% дітей дізналися про свою етнічну приналежність, у ситуації, коли їх образили, образили через національність. Частина тих, хто намагався хоча б раз у житті приховувати свою етнічну приналежність, вище за все серед євреїв (35%) і татар (24%). У відповідях майже 1000 школярів на запитання «Чи є національності, до яких відчуваєте неприязнь?» у 83% випадків було сказано «так» (Кириченко І., 2013).

Особливий і дуже серйозний аспект проблеми пов'язаний з її конфесійними витоками – напруженістю у відносинах між релігіями та конфесіями.

Існує безліч етико-філософських, політологічних та соціологічних концепцій, що пропонують різні способи вирішення цих проблем. Теорія мультикультуралізму, що передбачає співіснування різних культур на основі рівноправного діалогу, на думку більшості дослідників, є найбільш адекватною теоретичною відповіддю на соціальні виклики сучасності.

Українськими вченими мультикультуралізм розглядається як ліберальна ідеологія, яка утвердилась в останні десятиліття ХХ ст. у відповідь на економічну, політичну і культурну глобалізацію, безпрецедентну за розмахом міграцію населення (зокрема, імміграцію в країни Заходу), криза національної держави, вплив новітніх технологій і глобальних комунікацій.

Проблеми, які є предметом розгляду ідеологій мультикультуралізму, різноманітні і часто суперечливі. Так, заявляючи про провал політики мультикультуралізму в Німеччині та Франції, зниженні стану агресивності в мультикультурному середовищі Канади та Австралії або необхідності

державної підтримки полікультурної освіти в Україні та в Російській Федерації, застосовуються одні й ті ж терміни, але з різними значеннями. Очевидно, що тут відбувається плутанина не стільки у вживанні поняття «мультикультуралізм», скільки в інтерпретації понять, що входять до його смислового поля: «полікультурність», «мультикультурність» і «етнокультурний плюралізм».

Більшість дослідників поняття «полікультурність» застосовує як для опису стану держави, на території якої співіснує багато етноконфесіональних груп, що належать до різних культур, так і щодо норм поведінки громадянина правової держави. На думку В. І. Матиса, полікультурність – це «збереження та інтеграція культурної самобутності особистості в умовах багатонаціонального суспільства, що дозволяє формувати толерантні відносини між різними національностями, виховувати культуру міжнаціонального спілкування» (Матис В. І., 1997).

З точки зору І. А. Мальковської поняття «полікультурне суспільство» і «мультикультурне суспільство» не протиставляються одне одному, хоча «мультикультурне суспільство» на відміну від «полікультурного» підкреслює не множинність існуючих культур, а багаторазовість повторення, обміну, квотування, тиражування культурних відмінностей. Мультикультурне суспільство – результат регульованого обміну відмінностями (Мальковская І.А., 2005). У такому разі «мультикультурність» – це стан суспільства, в якому індивід має рівний доступ до різних культур і може формувати власну позицію. Що стосується етнокультурного плюралізму, то це – співіснування безлічі культур в одній державі, коли при явному домінуванні однієї культури, представники інших культур не піддаються загрози, але й не користуються державною підтримкою. У першому випадку мультикультуралізм – це ідеологія, що надбудовує загальнонаціональні цінності над етнічними, яка проголошує певний канон поведінки і чітко визначає межі толерантності (Борисов А.А., 2005, с. 5). У другому – це практична реалізація права на своєрідність і вільну, нічим не обмежену самоідентифікацію індивіда і, відповідно, державна політика, спрямована на підтримку культурного розмаїття (Kumlicka W., 2008). У третьому випадку політика мультикультуралізму не може бути застосована, оскільки етнокультурний плюралізм є основою, на якій створюються мультикультурне суспільство і полікультурна держава.

Визнаючи пріоритетну роль правових актів та національного законодавства, відзначимо, що досить дієвими і ефективними засобами протидії екстремізму та ксенофобії є профілактичні заходи, які необхідно починати на самих ранніх етапах розвитку особистості. Основну роль тут відіграє система освіти і виховання, в рамках яких важливим механізмом подолання

явищ екстремізму та ксенофобії, можна вважати готовність особистості вступати у полікультурний діалог у соціокультурному середовищі. Виховна робота з підготовки молодого покоління до полікультурної конструктивної взаємодії в умовах багатонаціонального середовища включає такі напрями:

- формування розуміння та поваги до інших народів, культур, цивілізацій, включаючи культуру побуту;
- формування суспільно схвалюваних життєвих цінностей, розвиток розуміння, визнання, дотримання та вміння захисту прав і свобод людини;
- усвідомлення необхідності міжнаціональної співпраці, готовність брати участь у вирішенні проблем іншої спільноти та етносу;
- цілеспрямоване створення умов для освоєння людиною культури і побуту різних народів, переведення їх у особистісний досвід;
- розвиток умінь вести відкритий міжконфесійний та міжкультурний діалог і здійснювати партнерство заради поваги, взаємного розуміння і зміцнення свободи вірування і релігій;
- засудження расизму, ксенофобії, антисемітизму та інших форм нетерпимості та дискримінації;
- припинення підбурювання до ненависті на ґрунті раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного чи соціального походження;
- відкидання і засудження тероризму та будь-яких форм екстремізму та ін.

Продуктивною виступає і соціально-психологічна стратегія полікультуралізму, заснована на реалізації принципів взаємоповаги, взаєморозуміння і взаємокомпромісу. В основі реалізації такої стратегії – дипломатичні переговори або, при неможливості їх проведення, залучення третіх, зацікавлених у позитивному результаті ситуації, осіб. Психологічні підходи можуть відігравати певну роль у даному питанні, сприяти об'єднанню людей навколо спільних цілей і впливати на ситуацію. Значну роль відіграє формування готовності до полікультурного діалогу. Як один з напрямів духовного розвитку особистості, воно являє собою процес входження особистості у новий культурний простір, орієнтує її на вільний творчий розвиток в соціокультурному середовищі.

Необхідно приділити значну увагу й просвітницькій діяльності. При цьому розуміти, що така діяльність включає не тільки систему освіти (навчання і виховання), а й зміст теле- та радіопередач, реклами. Саме це зумовлює необхідність вдосконалення законодавчої бази щодо засобів масової інформації.

Важливими аспектами вирішення окресленої проблеми виступають:

- відстеження й оцінка екстремістських висловлювань, проявів ідей расизму, етнічної та релігійної ворожнечі у виступах політиків, громадських діячів, журналістів та інших;

- формування політичної та релігійної коректності та затвердження їх нормою життя;
- формування масової культури коректного ставлення в суспільстві;

- активізація громадських сил у цьому напрямі.

З метою запобігання проявів політичного і релігійного екстремізму серед молоді засобами освіти важливо:

- виховання толерантної свідомості;
- розвиток конструктивної полікультурної взаємодії;
- поширення інформації про позитивний досвід співпраці, що попереджує екстремістські випадки і міжнаціональні конфлікти та сприяє їх подоланню.

Найбільш значимим, з точки зору профілактики, є прилучення до такого роду роботи школярів, студентів, інших категорій молодих людей, представників неформальних об'єднань.

Одним з центральних елементів роботи з дітьми та молоддю має стати виховання поваги до інших національностей, культур і релігій.

Заходи раннього попередження психологічної агресії (екстремізму, ксенофобії, національної ворожнечі, міжнаціональних конфліктів та ін):

- формування життєвих цінностей і культури особистості, що розвивається;
- навчання конструктивному полікультурному діалогу і формування толерантності через систему освіти;
- розробка і впровадження методів прогнозування, діагностики та попередження антигуманних проявів в освітньому середовищі навчального закладу;
- розробка програм психолого-педагогічної освіти батьків;
- реалізація системи цілеспрямованих заходів, (концерти, свята), що підкреслюють культурне розмаїття;
- проведення фестивалів національних культур, традицій народів, що живуть у регіоні, місті, селі;
- проведення різних оглядів, конкурсів (плакатів, есе, віршів, графіті), виставок відповідної тематики;
- організація конкурсів, подібних до конкурсів сімейних легенд, звернених до минулого, але дієвих в сьогоденні, насамперед, добрими прикладами багатьох поколінь сімей, у тому числі представників різних етносів;
- організація дебатів, диспутів, ток-шоу і т.д. з актуальних тем (випадки дискримінації та насильства у світі, тероризм).
- проведення музичних вечорів (дискотек) з національною музикою і т.д.

Перераховані вище конкретні профілактичні заходи повинні бути сплановані і спрогнозовані в єдиній системі роботи з постконфліктного попередження рецидивів проявів політичного і релігійного екстремізму у навчальних закладах.

Така профілактика повинна виступати найважливішою складовою, органічною частиною

безперервного процесу виховання. Вона передбачає не тільки загальне закріплення набутого взаєморозуміння та обопільної схильності, але і спеціальну, у тому числі індивідуальну, роботу як з тими, хто були ініціаторами конфлікту і проявляли себе в ньому особливо агресивно, так і з тими, хто опинився його прямою жертвою. І в тому, і в іншому випадку надзвичайно важлива їх взаємодія в загальних позитивних починаннях, як реальний доказ всьому соціуму доцільності полікультурного міжнаціонального діалогу та толерантної свідомості.

Головні умови успіху роботи щодо запобігання прояву політичного і релігійного екстремізму засобами освіти:

- наявність фахівців, внутрішньо мотивованих і професійно компетентних для проведення подібної роботи з молоддю;
- наявність умов для здійснення такої роботи (матеріальних, організаційних, психолого-педагогічних та методичних).

Однак на сьогоднішній момент слід відзначити відсутність необхідних умов для здійснення такої роботи – система додаткової освіти, яка могла бути основною у вирішенні поставленої проблеми відчуває значні труднощі, відсутня методична база, психолого-педагогічні рекомендації щодо організації такої роботи.

Критерії оцінки запропонованих заходів:

- послідовність здійснення заходів, що забезпечує стійкість зниження соціально-психологічної напруженості в суспільстві, протидії екстремізму, формування конструктивної поведінки, створення методичної бази, розробка і реалізація освітніх програм, тренінгів тощо, їх доопрацювання, організаційне і методичне забезпечення впровадження отриманих результатів;
- залученість громадських об'єднань до роботи щодо запобігання прояву політичного і релігійного екстремізму засобами освіти;
- регулярне інформування громадськості про стан проблеми;
- відкритість напрацьованих методичних та психолого-педагогічних матеріалів і баз даних;
- обґрунтованість запропонованих шляхів вирішення проблеми;
- результативність діяльності різних структурних підрозділів (навчальних закладів, науково-методичних об'єднань, психологічних служб, громадських організацій та ін);
- професійна компетентність педагогів та фахівців, залучених до роботи по запобіганню проявів політичного і релігійного екстремізму засобами освіти.

Висновки. Таким чином, соціальна профілактика екстремізму та ксенофобії повинна мати всеохоплюючий та комплексний характер та відповідати сучасному рівню вимог до неї. Правильний добір методів профілактичного впливу, їх своєчасне здійснення забезпечуватимуть ефективність

соціальної профілактики. Полікультурна освіта може стати дієвим і ефективним засобом соціальної профілактики екстремізму та ксенофобії у молодіжному середовищі. Основну роль тут відіграє система освіти та виховання, в рамках яких важ-

ливим механізмом подолання названих вище явищ, можна вважати підготовку особистості до міжнаціонального полікультурного діалогу в соціокультурному середовищі.

Література

1. **Борисов А.А.** Американские консерваторы и мультикультурализм: автореф. дис. ... канд. ист. наук / А.А. Борисов. – Пермь, 2000. – С. 5.
2. **Екстремізм.** Вікіпедія. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Екстремізм>. – Загол. з екрану.
3. **Європейська комісія проти расизму та нетерпимості. Третя доповідь по Україні.** Страсбург: CRI (2008) 4, 2008. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/ukraine/UKR-CbC-III-2008-4-UKR.pdf>. – Загол. з екрану.
4. **Кумліка В.** Politics in vernacular: Nationalism, Multiculturalism and Citizenship / W. Kymlicka. – Oxford: Oxford University Press, 2001. – P. 265.
5. **Кириченко І.** Ксенофобія як показник невігластва росте разом із людиною / І. Кириченко // Дзеркало тижня. Україна. – №12 від 29 березня 2013. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/socium/ksenofobiya-yak-pokaznik-neviglastva-roste-razom-iz-lyudinoyu-.html>. Загол. з екрану.
6. **Мальковская И. А.** Глобализация и транскультурный вызов незападного мира / И. А. Мальковская // Социологические исследования. – 2005. – №12. – С. 4.
7. **Матис В. И.** Проблема национальной школы в поликультурном обществе / В. И. Матис. – Барнаул, Изд-во БГПУ, 1997. – 334 с.
8. **Що таке ксенофобія?** Офіційний сайт юридичної клініки «Захисник». [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://lawhelp.dli.donetsk.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=744:zakon32&catid=79:inshe&Itemid=241. Загол. з екрану.

References

1. **Borisov, A.A.** (2000) American conservatives and multiculturalism. Autoabstract of PhD thesis in History. Perm, p. 5. (in Russian).
2. **Extremism.** Wikipedia. [Electronic resource]: Available at: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Екстремізм>.
3. European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) Third Report on Ukraine. Strasbourg, CRI (2008) 4, 2008. [Electronic resource]: Available at: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/ukraine/UKR-CbC-III-2008-4-UKR.pdf>.
4. **Kymlicka, W.** (2001) Politics in vernacular: Nationalism, Multiculturalism and Citizenship. Oxford: Oxford University Press, p. 265.
5. **Kyrychenko, I.** Xenophobia as an indicator of ignorance grows with a man. Dzerkalo tyzhnja. Ukraïna, №12, 29.03. [Electronic resource]: Available at: <http://gazeta.dt.ua/socium/ksenofobiya-yak-pokaznik-neviglastva-roste-razom-iz-lyudinoyu-.html>. (in Ukrainian).
6. **Mal'kovskaja, I. A.** (2005) Globalization and transcultural challenge of non-Western world. Sociologicheskie issledovaniya, №12, p. 4. (in Russian).
7. **Mathis, V. I.** (1997) Problem of national school in a multicultural society. Barnaul, Izd BSPU, 334 p. (in Russian).
8. **What is xenophobia?** Official Site of the legal clinic «Defender». [Electronic resource]: Available at: http://lawhelp.dli.donetsk.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=744:zakon32&catid=79:inshe&Itemid=241. (in Ukrainian).

Diana Popowa

EDUKACJA WIELOKULTUROWA W PROFILAKTYCE EKSTREMIZMU I KSENOFOBII

Autorka uzasadnia, że edukacja wielokulturowa może być efektywnym i skutecznym sposobem przezwycięzania ekstremizmu i ksenofobii wśród młodych ludzi. Prezentuje edukację wielokulturową jako wstęp do dialogu między narodami. Autorka przeanalizowała również strategie społeczno-psychologiczne niezbędne w wychowaniu i przygotowaniu młodego pokolenia do konstruktywnego życia w warunkach globalizacji. Scharakteryzowała zachowania agresywne, jak ekstremizm, ksenofobia, nienawiść etniczna, konflikty narodowe, a także zaproponowała kryteria oceny tych zachowań.

Słowa kluczowe: edukacja wielokulturowa; ekstremizm; ksenofobia; profilaktyka społeczna; dialog między narodami; globalizacja.

Diana Popova

**MULTICULTURAL EDUCATION IN THE CONTEXT OF SOCIAL PREVENTION
OF EXTREMISM AND XENOPHOBIA**

Ukraine, at first glance, is safe in the ethnic sense, tolerant European country. But the process of state building is accompanied by revision of priorities in ethnic relations. Manifestations of ethnic, political, religious xenophobia become more frequent. The theory of multiculturalism, which implies the coexistence of different cultures on the basis of equal dialogue, is the most adequate theoretical response to the social challenges of our time. Prevention of extremism and xenophobia among young people must serve the most important component and integral part of continuous education. Thus, social prevention of extremism and xenophobia should have a comprehensive and integrated nature and reflect the current level of requirements for it. The correct selection of preventive methods, their implementation will ensure the effectiveness of social prevention.

The necessity of multicultural education as an effective and efficient means of social prevention of extremism and xenophobia among young people is substantiated in the article. The author reveals the role of the system of education and training in this process, because it has an important mechanism for overcoming the above phenomena – preparing of a person to the interethnic dialogue in multicultural social and cultural environment. The socio-psychological strategies and direction of educational work on preparation young generation for multicultural constructive interaction in the conditions of globalization are analyzed. Aspects of circumscribed problems solutions as well as early warning measures of psychological aggression (extremism, xenophobia, ethnic hatred, ethnic conflict, etc.) are proposed. The paper submits the evaluation criteria of the proposed measures.

Keywords: *early warning measures; extremism; globalization; multicultural constructive interaction; multicultural education; prevention program; social prevention, socio-psychological strategies; xenophobia.*

Рецензенти

І. Поташнюк – д. пед. н., проф.

А. Дем'янчук – д. пед. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 15.09.14